

Vladimir S. SOLOVJOV, *Povijest i budućnost teokracije*, Prometej, Zagreb, 2003., str. 417.

»Čovjek čiste, pobožne i svete duše«, kako ga naziva Strossmayer, Vladimir Solovjov jest originalni ruski kršćanski filozof druge polovice devetnaestog stoljeća. Rodio se 1853. godine u Moskvi u uglednoj obitelji. Bogatstvo duhovnih darova posebno je, izgleda, naslijedio od majke, koja je bila podrijetlom iz stare ukrajinske obitelji iz koje je i poznati filozof Grigorij Skovoroda. Solovjov je stekao veliku naobrazbu zahvaljujući ne samo završenim dvama fakultetima nego i svom neprekidnom osobnom nastojanju. Od početka javnog djelovanja isticao se svojim talentom na više područja (filozofija, povijest Crkve, crkvena dogmatika) i to kao profesor filozofije na sveučilištima u Moskvi i Petrogradu, te kao javni govornik, pjesnik i pisac. Još je u mladosti, razočaravši se u materijalizmu, zdušno prihvatio kršćanstvo koje je postalo glavni pokretač njegova života i svega mu misaonog i duhovnog stvaralaštva. Na Moskovskom sveučilištu je diplomirao 1873. Već je 1874. godine objavio spis *Kriza zapadne filozofije — protiv pozitivizma*. Kasnije se preselio u Petersburg gdje je uspješno obranio doktorsku tezu *Kritika apstraktnih principa* (1880.). U *Predavanjima o Bogočovještvu* izložio je svoju religioznu metafiziku.

Kao i slavenofili i Solovjov je vjerovao u duhovnu misiju Rusije. Tako je tijekom osamdesetih godina pozornost posvetio univerzalnoj Crkvi i ponovnom sjedinjenju Istočne i Zapadne crkve. Bio

je uvjeren da je osnovni uvjet sjedinjenja obostrano razumijevanje u duhu bratske ljubavi. U zamisli o sjedinjenju Solovjova su vodile dvije ključne ideje njegove religiozne filozofije: ideja Bogočovještva i ideja slobodne teokracije. Na duhovnoj razini, prema Solovjovu, osnovno jedinstvo već postoji, a formalno ujedinenje treba biti vidljivim znakom već postojećeg duhovnog jedinstva. Zato je 1884. godine započeo pisati *Povijest i budućnost teokracije* koja ima pet knjiga. Objavljena je i na hrvatskom jeziku (Prometej, Zagreb 2003.) Prijevod s ruskog jezika napravila je Vanja Monti Graovac. Nakon duge šutnje o Solovjovu i skoro nikakvog zanimanja za njegovo stvaralaštvo, osim u crkvenim krugovima, tim je prijevodom javnost dobila mogućnost upoznati se s njegovim dubokim i originalnim »istraživanjem svjetsko-povijesnoga puta prema istinskom životu« (podnaslov knjige).

Knjigu prati *Proslav* priređivača i redaktora Nikice Mihaljevića u kojemu on traži razloge zašto se o Solovjovu toliko vremena šutjelo u hrvatskom društvu. Razotkriva cilj izdanja u tome da onaj koji se ne može oduprijeti snažnom izazovu poimanja teokracije, mora iskoristiti prigodu i »podučiti se« o toj vrsti uređenja ljudskog društva od »najvećeg i najoriginalnijeg« autora na tom području Vladimira Solovjova. U svom djelu Solovjov je naumio predstaviti svoja povijesna, filozofska i teološka razmišljanja o jedinstvu vjere pravoslavnog Istoka i katoličkog Zapada, zamišljenom u tri sveska (tu zamisao o drugom i trećem dijelu *Povijesti*, na žalost, nije ostvario). Izdavač navodi i kratki prikaz osnova na kojima počiva *Povijest i budućnost teokracije* »iz pera« profesora teologije u belgijskom Enghienu Michela D'Herbignya, da ne bi — veli — mi svojim »još ateiziranim načinom mišljenja« štogod previdjeli (vidi ss. 11–13).

U ovom izdanju je također tiskan *Predgovor* samog Solovjova (napisan god. 1887. u Moskvi), a izražava opću za-

daću čitavog djela. Solovjov ovdje postavlja pitanje religiozne istine, raspravlja i o pojmu opće Crkve, o središtu njezine moći, govori o djelovanju milosti u Crkvi. On ističe snagu Crkve u zapadnom kršćanstvu i razmatra razloge društvene duhovne bolesti u Rusiji krajem devetnaestog stoljeća. Tvrdi da je Crkva svjetska organizacija istinskoga života. U zaključnom dijelu svog *Predgovora* Solovjov prikazuje »u najkraćim crtama« ukupni sadržaj svojih pogleda izraženih u djelu *Povijest i budućnost teokracije*.

Neovisno o nekim pogreškama u prijevodu na hrvatski, izdavanje knjige *Povijest i budućnost teokracije* Vladimira Solovjova jest svakako čin vrijedan pohvale i priznanja. Moramo ovdje barem izborno ukazati na neke pogreške u prijevodu jer su očite. Ne mislimo sada na gramatiku, nego na opći smisao i sadržaj prevedenoga teksta. Tako umjesto riječi »Otkrivenje« na odgovarajućim mjestima bi bilo ispravno upotrijebiti riječ »Objava«, a također na hrvatskome jeziku ispravno je pisati »utjelovljenje«, »utjeloviti se«, a ne »otjelovljenje« (str. 65.). Rečenicu na str. 43. trebalo bi ispravno prevesti ovako: »No tko može mene i svakog drugog pravoslavca spriječiti (a ne »prisiliti«) da u tom pitanju prihvatimo motrište...« i na istoj stranici još jedna rečenica morala bi biti sastavljena ovako: »A uz uvažavanje osnova za takvu sumnju, naš crkveni položaj... postaje nepodnošljiv...« Na str. 46. ispravnije bi bilo upotrijebiti riječ »primjedba« ili »napomena« umjesto riječi »potvora« (rečenica »Ovome se pridružuje i druga potvora...«), a sljedeću rečenicu na istoj stranici moramo prevesti sasvim drugačije da bi se shvatilo što je Solovjov htio reći: »Kroz ove dvije primjedbe idealni poziv Rusije konačno se određuje kao cjelovito... ostvarenje u povijesnom životu...« U prijevodu se susreću i rusizmi.

Da bismo prije čitanja dobili što bolji dojam o kakvom je djelu riječ, donosimo samo naznake o čemu se govori u svakoj od pet knjiga. Prva knjiga se bavi ispiti-

vanjem glavnih predrasuda prema teokratskom nastojanju u Rusiji. Ta knjiga je ujedno »uvodna za cijelo djelo«. Počinje s konstatacijom da se 1887. navršava jedanaest stoljeća otkako je Istočna, Pravoslavna crkva posljednji put »pokazala svoj katolički karakter«, aktivno sudjelovala na posljednjem općem saboru (sedmom) koji priznaje Istok. Toliko vremena opća Crkva kao takva (»kao živa cjelina kršćanskog čovječanstva i kao istinski oslonac usred bezbožne stihije suvremenog svijeta«) nije davala glasa od sebe — za Solovjova je navedena činjenica »u visokom stupnju zabrinjavajuća i posve neshvatljiva« (1, I, 41). On dobro shvaća da je upravo zbog podjele na Istočnu i Zapadnu crkvu postalo nemoguće opće ili sveckveno djelovanje. Zato je »prva i neodložna zadaća« koju postavlja Solovjov »prevladati tu podjelu i uspostaviti narušeno jedinstvo između naših Crkava: Istočne (grčko-ruske) i Zapadne (rimsko-katoličke)« (1, I, 44), i to »sjedinenje Crkava« mora postati »životnom zadaćom i svjetsko-povijesnim poslanstvom Rusije« (1, II, 45).

U drugoj knjizi Solovjov govori o prvobitnoj sudbini čovječanstva i teokraciji praotaca. Pokoravanje vlasti, priznavanje autoriteta i sudjelovanje u savezu s Bogom — to su tri stupnja istinske teokracije (»bogovlašća«). Solovjov navodi subjektivne osnove te teokracije — slobodu, razum, težnju srca — i smatra živog čovjeka koji neprestano čuva svoju relativnu samostalnost *pravim* subjektom slobodne teokracije (2, I).

Razmatrajući svetu predaju Knjige Postanka koja se tiče čovjeka i smisla njegovog postojanja, Solovjov tvrdi da Božanstvo prema zemaljskim stvorenjima može imati prirodno-praktičan odnos samo posredstvom čovjeka. »Na taj je način čovjek nužni subjekt vladanja Božjega ili teokracije, ne samo za sebe nego i za ostale stvorove. Taj teokratski položaj čovjeka u svijetu stvara mu obvezu suodgovornosti prema sebi i prirodi koja ga okružuje« (2, II, 123).

U trećoj se knjizi govori o Mojsijevu zakonu i narodnoj teokraciji. Naime, Bog koji je prije položio prvi temelj za svoje kraljevstvo na Zemlji u osobnom savezu s praocima (teokracija prošlosti), sada stupa u Savez s cijelim narodom izraelskim, no, kako vidi Solovjov, »i tu narodnu teokraciju, koja je stvar sadašnjeg vremena, on objavljuje samo kao stupanj prema budućnosti, prema novom potpunom i konačnom svom objavljenju« (3, V, 208). Sav smisao teokracije, prema Solovjovu, izriče sljedeća njegova rečenica: »*Kad bi Bog odjednom priopćio stvorenju svu svoju ljubav, on bi stvorenju oduzeo svu njegovu slobodu*, a u čemu bi se tada ogledala sva ljubav?« (3, V, 209). Ljubav ne isključuje silu niti zakon. Sila i zakon nužni su za uspostavu ljubavi u svijetu zla, a dopuštanje zla je nužno za pojavu slobode bez koje nema istinske, potpune ljubavi.

U istinskoj teokraciji sa zakonom žrtve nerazdvojivo je povezan i zakon društvenog uređenja i života. Solovjov govori o ljubavi koja se u bogočovječjem Savezu temelji na uzajamnosti. Bog traži Izraelovu ljubav prema Sebi, i tako zahtijevanje ljubavi Božje naravno prelazi u traženje čovjekoljublja ili ljubavi prema bližnjemu (usp. Lev 19, 18) (3, XVIII). U teokraciji služenje Stvoritelju nije odvojeno od vlastitog dobra pojedinog stvorenja.

Solovjov pronalazi jednu misao koja prožima cijelo Mojsijevo zakonodavstvo i koju naziva teokratskom idejom religijskog i socijalnog oslobođanja. Sukladno toj ideji, unutarnje povezivanje čovjeka s božanstvom mora biti opravdano djelom, mora biti ostvareno u sveukupnoj ljudskoj stvarnosti. »Dajući dobrom djelu sankciju pozitivnog zakona, teokracija ne samo što pomaže onima koji primaju nego i odgaja one koji daju; ne samo što poboljšava ljude nego izgrađuje i pravednu društvenu sredinu u kojoj se ljudska sloboda dobivena žrtvom ograničava zbog ljubavi« (3, XIX, 268).

U četvrtoj knjizi riječ je o završetku narodne teokracije razvitkom trovrstne vlasti: prvosvećeničke, kraljevske i pro-ročke — prijelaz k sveopćoj teokraciji. Svaka teokracija, pa tako i izraelska pretpostavlja i pravni element. Prema Solovjovu, pravi smisao Božjeg zakona potvrđen povijesnim činjenicama svjedoči o tome da židovska teokracija, bitno narodna po svojim postavkama, nije imala isključivi neprijateljski karakter prema svemu tudemu. Zaštita židovske narodnosti bila je samo prvotna zadaća teokracije jer ta je narodnost bila tek nužno sredstvo za ostvarenje sveopćega Božjega djela (4, I–III). »Teokratsko poslanje Izraelovo tražilo je ne samo očuvanje njegova vjerskog i narodnog života, nego i *punoću* toga života, što se moglo postići samo u procesu povijesnog razvoja« (4, III, 280).

I, konačno, u petoj se knjizi govori o pojavi Mesije i osnivanju novozavjetne teokracije. Na početku te *pete knjige* Solovjov prikazuje svojevrstan sažetak povijesti teokracije (5, II) i zanimljivu kronologiju te povijesti (5, III). »Kao što se nastanak prvoga Adama iz čiste zemlje postupno pripremao tokom *šestodnevne stvaranja*, tako se i pojava drugoga Adama iz čistoga ženskoga sjemena pripremala *kroz šest sveopćenih razdoblja* — šest povijesnih dana« (5, II, 358). Autor knjige detaljno raspravlja o tih šest dana pripreme, daje im iscrpne karakteristike, navodi posebnosti svakog od tih razdoblja. Mi se ovdje ograničavamo samo naznakama: *Prvi* dan sveopće povijesti — od prvoga grijeha do potopa. *Drugi* povijesni dan — od Noe do Abrahama. *Treće* veliko doba — od Abrahama do Mojsija. *Četvrti* je dan u povijesti čovječanstva doba od Mojsija do Salomona. *Peti* dan je razdoblje od prvoga do drugoga Hrama za Židove. *Šesti* povijesni dan — od gradnje drugoga Hrama do Krista (5, III).

Prikazujući u Kristu idealnog svećenika, Solovjov zaključuje da »između svetosti Božje i grešnosti prirodnog čov-

jeka stvarni posrednik može biti samo biće koje posreduje ljudsku prirodu i koje je istodobno bezgrešno poput Boga« (5, VI, 369). (Umjesto »prirodni čovjek« obično se u ovakvim kontekstima u hrvatskom kaže »naravni čovjek«.) Krist, kao istinski prvosvećenik, prinosi sebe na žrtvu za sve i dobiva, kao istinski kralj (»Sin Davidov«), apsolutnu vlast nad svima, a kao istinski prorok vodi čovječanstvo i svijet prema ostvarenju njegova budućega apsolutnoga cilja (5, VII). »Trostruko čovjekovo odvajanje od Boga mora biti poništeno trostrukim bogočovječim ponovnim sjedinjenjem. Vlast zla u sadašnjosti nad sviješću i djelima ljudi mora biti skršena stvarnom pobjedom unutarnjeg moralnog načela, prepuštenoga *samome sebi*, bez bilo kakve izvanjske pomoći i tuđega oružja (kao David u dvoboju s Golijatom)« (5, VIII, 374).

Završimo naš prikaz važnom porukom Vladimira Solovjova koja se više puta ponavljala pod različitim oblicima na stranicama njegove *Povijesti*: »Puninu istine i života ima samo moralno savršenstvo, a prvi korak od strane usavršenoga čovjeka jest poniznost i poslušnost višem autoritetu u stvarnosti« (5, XXIII, 415). U ovim riječima krije se i dio rješenja te »prve i neodložne zadatke« — kako uspostaviti narušeno jedinstvo Crkve (usp. 1, I, 44).

*Natalija s. Adrijana TOMKIV*

Ivan FUČEK, *Zakon Vjera*. Moralno-duhovni život, sv. 2., Verbum, Split, 2004., 469 str.

Knjigom *Zakon Vjera* isusovac o. Ivan Fuček nastavlja niz »Moralno-duhovni život«, što ga je lani započeo knjigom *Osoba Savjest*. Tako i izdavačka kuća Verbum iz Splita nastavlja izdavački pratiti to iznimno važno djelo o. Fučeka. Riječ je zapravo o, kako se to obično naziva, životnom djelu autora koji je više od pola stoljeća svoga svećeničkoga, profe-

sorskoga, dušobrižničkoga, znanstvenoga i svekolikoga rada sazeo i sažima u ovaj niz.

O. Fuček (1926.), među ostalim profesor u miru moralne teologije na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu, autor dvadesetak knjiga i nekoliko stotina znanstvenih i stručnih radova u hrvatskom i inozemnom tisku, plodan suradnik i ovoga časopisa, uz teolog Apostolske penitencijarije u Rimu, zaokružuje ovim nizom, kako je naglašeno, ne samo svoj plodan rad već ujedno ispunjava prazninu u katoličkoj moralno-duhovnoj literaturi na hrvatskome jeziku, ali i u cijeloj hrvatskoj kulturi, prije svega religijskoj, kojoj nedostaje takav i tako zaokružen ciklus iz katoličke moralno-teološke odnosno moralno-duhovne problematike.

Bogat je sadržaj ove likovno-grafički ukusno opremljene knjige. Kako i sam podnaslov »moralno-duhovni život« govori, o. Fuček sretno je spojio moral i duhovnost u jednu nedjeljivu cjelinu. Spojnica između riječi »moralno« i »duhovni« ima tu sretnu službu da spaja ono što mnogi, pa i katolici, drže nespojivim, pogrešno poistovjećujući moral sa zabranama i kaznama, a duhovnost s neobuzdanom slobodom kretanja duhovnim obzorjem od ezoterije, magije, poganskih kultova i različitih religija do kršćanske mistike.

Premda je bogata materija u stanovitom mjeri kompendijski zbijena, riječ je o konzistentno i koherentno razrađenoj cjelini. Kao i u prvoj knjizi, i u ovoj, vezujući se za dva temeljna pojma »Zakon« i »Vjera«, autor razrađuje problematiku oslanjajući se na temeljna pitanja: što je čovjek kao stvoreno biće Bogu, a što Bog čovjeku? Iz odgovora na ta pitanja proizlazi mogućnost cjelovitoga razumijevanja čovjeka, njegova smisla i svrhe. Iz tih odgovora ujedno se dalje nadaju odgovori na svrhu Zakona što ga je Bog upisao u čovjeka, posebice s obzirom na uklopljenost u svrhu objavljene Vjere.